

Отримано: 17 лютого 2024 р.

Прорецензовано: 27 лютого 2024 р.

Прийнято до друку: 7 березня 2024 р.

e-mail: andriy.savula@lnu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8583-4818>

DOI: 10.25264/2519-2558-2024-21(89)-123-126

Савула А. М. Поетика натуралістичних образів в «Одах» Горация. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2024. Вип. 21(89). С. 123–126.

УДК: 811.14'367.625.41'367.3'255:801.8

Савула Андрій Михайлович,
кандидат філологічних наук,
Львівський національний університет імені Івана Франка

ПОЕТИКА НАТУРАЛІСТИЧНИХ ОБРАЗІВ В «ОДАХ» ГОРАЦІЯ

Досліджено усі чотири книги Горациєвих «Од». Увагу у роботі сфокусовано на віршованій контекст, який містить усілякого роду натуралістичний образ. Описано структуру та моделі натуралістичних образів.

Розглянуто та описано стилістичні особливості поетики натуралістичних образів у поезії, а саме у «Одах» Горация. Проаналізовано їх випадки вживання у тексті. Встановлено, що для досягнення досконалого фонопоетичного ідіостилію Горация активно працює з ритмомелодикою та конкретними тропами (алітерація, асонанс, – зокрема для створення базових архетипних образів), а для досягнення повної досконалості свого поетичного ідіостилію автор часто використовує і інші літературні тропи: метафору, епітет, паралелізми, полісиндетон, алегорію, і інші. Визначено, що образність Горациєвої поетики побудована на вмінні майстерно поєднувати та інтегрувати у складні поетичні розміри відповідну лексику, яка б не лише описувала відповідну потрібну інформацію, а ще й і утворювала з допомогою фонетико-сміслових тропів архетипні фундаментальні образи. Також встановлено, що автор професійно враховував співвідношення звука і значення у обмеженому віршованому розміром контексті, і як наслідок продемонстрував як поєднання формального та змістовного (сенсу) буквально залежить від його звукової організації. Такий факт вказує на семантизацію звучання, що впливає на декодування глибинного змісту твору.

Доведено факт високого художнього поетичного ідіостилію Горация.

Ключові слова: поетика, фонопоетика, літературні тропи, ідіостиль, образ, образність, алітерація, асонанс, ода, антична римська поезія.

Andrii Savula,
candidate of philological sciences,
The Ivan Franko National University of Lviv

THE POETICS OF NATURALISTIC IMAGES IN HORACE'S «ODES»

All four books of Horace's Odes are studied. The attention is focused on the poetic context, which contains all kinds of naturalistic imagery. The structure and models of naturalistic images are described.

The stylistic features of the poetics of naturalistic images in poetry, namely in Horace's Odes, are considered and described. The cases of their use in the text are analysed. It is established that in order to achieve a perfect phonopoetic idiom, Horace actively works with rhythmic melody and specific tropes (alliteration, assonance, in particular, to create basic archetypal images), and to achieve the full perfection of his poetic idiom, the author often uses other literary tropes: metaphor, epithet, parallelisms, polysyndeton, allegory, and others. It has been determined that the imagery of Horace's poetics is built on the ability to skilfully combine and integrate into complex poetic dimensions the appropriate vocabulary that would not only describe the relevant information, but also form archetypal fundamental images with the help of phonetic and semantic tropes. It has also been established that the author professionally calculated the correlation between sound and meaning in a context limited by the size of the poem, and as a result demonstrated how the combination of formal and substantive (meaning) literally depends on its sound organisation. This fact indicates the semantisation of sound, which affects the decoding of the deeper meaning of the work.

The fact of Horace's high artistic poetic idiom is proved.

Key words: poetics, phonopoetics, literary tropes, idiom, image, imagery, alliteration, assonance, ode, ancient Roman poetry.

У сучасному європейському мовознавстві та лінгвістиці, зокрема у дослідженнях минулого, але і також початку 21 сторіччя (переважно українські та німецькі мовознавчі школи), є відомий той факт, що Гораций являється не просто славним поетом римської доби Октавіана Августа, а власне майстерним творцем поетичних образів. Його образи – це носії глибокого соціокультурного, філософського, міфологічно-релігійного змісту. За допомогою літературних стилістичних тропів: асонанс, алітерація, епітет, метафора, метонімія, персоніфікація, алегорія, гіпербола, антитеза, порівняння, полісиндетон, інверсія, паралелізм, – Гораций у своїх працях створює майстерні образи: як звуків, так і зорові. В поезії такого роду повинні бути активно присутні ефект милозвучності, експресія, підвищена інтонаційна виразність, емоційне поглиблення, відчуття у читача присутності в образі, єдності з ним.

Тематика творчості Горация досить різноманітна: культура, міфологія, релігія, історія, філософія, соціум, 3-поміж значних та менших питань його поезії залишається маловивченим та майже не дослідженим питання натуралістичних образів: як саме поет за допомогою ритму, ритмомелодики античних віршів, поетичної техніки, літературних тропів зобразив природу Греції, Риму.

Обравши об'єктом дослідження усі 103 «Оди» Горация, – ліричні вірші, які є показниками його високої поетичної майстерності, ми поставили за мету дослідити поетику натуралістичних образів, особливості поетичного стилю насамперед у фонетико-смісловому аспекті. В добу античності сформувалося уявлення про богів, що створили природу та людину. Враховуючи це, що обоє є створені богами, – з'являється своєрідне подвійне відношення людини з природою: з одного боку – рівність, з іншого – відчуження. Незважаючи на те, що людина і природа рівні перед богами, – все ж вони відсторонені один від одного. Для античного суспільства природа є не лише матеріальною, але й духовною цінністю. Вона стає

зразком, ідеалом гармонії, якому людина повинна вчитися в неї, наслідувати впродовж життя. Але, загалом, античність стає етапом на шляху відділення людини від природи. Починається наукове осмислення природи, яка стає об'єктом дослідження. Аналізуючи римську поезію загалом, – не у всіх авторів людина проставляється природі. Деякі поети згадують взаємозв'язок природи та людини, вплив її на людину. Горацій, наслідуючи вчення епікурейської філософської школи, радше не протиставляє природу людині, а якщо і трапляються такі поодинокі випадки, то вони контекстуально змістовно «виправдані» (Арістотель, 1967). Образність в ідіостилі (в поезиці) Горація слугує однією із експресивних ознак, з допомогою якої можна досягти високого рівня виразності мовного зв'язку, контакту. Відповідно до цього, образність поезії автора представляє певну властивість слова, яка передає не тільки логічну, а й конкретно-чуттєву, емоційно-оцінну інформацію. Поету характерне використання асонансу через розуміння його як архетипний образ. Автор усвідомлював, що кожен головний звук асоціюється з певними базовими абстрактними, предметними життєвими поняттями. Так звук «а» творить образ основи, завершеності, впевненості, цілісності, висоти; «о» – образ сталого росту, піднесення, величини, об'єму, структури, структурованого руху, подиву, твердості, опори; «и» – образ енергії, сили, швидкого руху, росту; «е» образ простору, величини, напрямку, далі, часу; «і» образ поєднання, єднання, творіння.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні дослідження особливостей стилю мови Горація представлені окремими працями українських та німецьких дослідників: український дослідник лінгвіст-перекладач Андрій Олександрович Содомора ще на початку 70-х років минулого століття почав досліджувати поетику Гораційових «Од», продовжуючи потягом 80-х, і дотепер. Основні погляди на образність творчості Горація дослідник висвітлює у праці-монографії «Жива античність», а також у інших працях (Содомора, 2009; 1973; 1979; 1980; 1983; 1984; 2002). На початку 21 століття до когорти дослідників долучилася українська дослідниця-лінгвістка Г. Загайська, яка досліджувала особливості стилю мови Горація на морфологічному, синтаксичному, структурно-стилістичному рівнях¹ (Загайська, 2011).

Актуальність нашого дослідження зумовлена відсутністю систематизованого дослідження поетики римської поезії насамперед у фонетико-смісловому аспекті та логічним продовженням початого іншими науковцями дослідження майстерності поетики Горація.

Результати дослідження та їх обґрунтування.

Досліджуючи натуралістичні образи у «Одах» Горація, було встановлено, що їх можна розділити на 10 окремих лексико-семантичних груп за тематикою зображувальності:

- 1) зображення пейзажів природи (знайдено 19 випадків вживання);
- 2) зображення фауни (знайдено 13 випадків вживання);
- 3) зображення флори (знайдено 8 випадків вживання);
- 4) опис фізико-географічних територій (знайдено 9 випадків вживання);
- 5) образ моря (знайдено 6 випадків вживання);
- 6) образ пір року (знайдено 5 випадків вживання);
- 7) образ негоди (знайдено 5 випадків вживання);
- 8) образ ясної погоди (знайдено 1 випадок вживання);
- 9) образ полювання (знайдено 2 випадки вживання);
- 10) образ небесних світил (знайдено 2 випадки вживання).

Як бачимо на 103 відносно невеликі оди припадає 70 випадків вживання образів натуралістичного характеру, що, враховуючи універсальність тематики од Горація, є досить таки багато.

Проаналізуємо уривки зі знайденими групами детальніше: вже в першій оді першої книги «До Мецената» Горацій використовує натуралістичні образи: опис пейзажу природи та полювання: *nunc viridi membra sub arbuto / stratus, nunc ad aquae lene caput sacrae.* – Зручно лігши собі то під \сунічником, То при тихім струмку в закутку милому.² Поет для виразного відчуття образу тиші на природі використовує алітерацію *bra/arb, but/put, str/s...cr* та полісиндетон *nunc...nunc*.

В наступному вірші наведемо один із образів полювання: *Manet sub Iove frigidol/ Venator tenerae coniugis immemor./ Seu visa est catulis cerva fidelibus/ Seu rupit teretes Marsus aper plagas/.* – Щонайтяжчий проклін. Ну, а мисливцеві – / Любо спати й в снігу – що йому пестоці?/ Він про жінку й забув: там, бач, на лань напав/ Вірний пес, а кабан – он уже сіті рве. *sub Iove* – поетична метонімія, вжита Горацієм для підсилення образу.

Вже у наступній другій оді «До Августа» автор змальовує майстерний образ негоди: *Iam satis terris nivis atque dirae / grandinis misit pater...* – Досить градом сніг, засипав снігами / Батько весь наш край... Алітерація/асонанс *is/is/is/is/is,* а також *ter/dir/gra/gra* створюють образ шуму та натиску. Іменник *pater* – вжито метонімічно.

У четвертій оді «До Сестія» спостерігаємо образ опису пір року: *Solvitur acris hiems grata vice veris.* – Слабне вже люта зима, вже провесна шле тепло й понову. Алітерація *tr,cr, gr, vr* підсилює образ вірша.

У оді «до Таліарха» із першої книги представлено грандіозний образ пейзажу природи: *Vides ut alta stet nive candidum / Soracte, nec iam sustineat onus / Silvae laborantes, geluque/Flumina constiterint acuto.* – В снігу глибокім, бачиши, на овиді / Соракт біліє? Снігом завалені, / Ліси пригнулись, а на річці / Кригою хвилю пливку вже скуто. Алітерація/асонанс *id/id,* а також *and/act/ant/ant/int* буквально творять звуковий зміст цього образу.

У оді «До хору юнаків і дівчат» із першої книги також виявлено алітерацію/асонанс, які творять власне звуковий образ фізико-географічних територій: *vos laetam fluvii et nemorum coma/quaecumque aut gelido prominet /Algido/nigris aut Erymanthi/silvis aut viridis Cragi* – Ви, дівчата, хвалить – що наймиліше їй: / Ріки, насма гаїв Алгіда сніжного, / Темний ліс Еріманта./ Світлу зелень на Краг-горі. *eto/oma/omi/ima/am/um* створюють звукове сприйняття образу.

У оді до «Музи» із першої книги присутній образ зображення моря: *Musis amicus tristitiam et metus / tradam protervis in mare Creticum / portare ventis, quis sub Arcto / rex gelidae metuatur orae, ...* – І стпах, і тузу, Музам довірившись,/ Пушу з

¹ Оскільки дослідниця Г. М. Загайська детально дослідила літературні тропи в «Одах» Горація, і в натуралістичних образах зокрема, ми зупинятимемося лише на окремих їх випадках, і будемо висвітлювати фонетико-сміслові особливості.

² Переклади у запропонованому дослідженні подаємо Андрія Олександровича Содомори.

вітрами – хай по воді морській / Розвіють їх: не хочу й чути, / Хто там на півночі острах сіє,... Алітерація/асонанс *tri/tra/ter/tar/tur* – додають образу напруги та страху.

У наступному уривку із оди «До Архіта» з першої книги алітерації/асонанс *te/te* і *mar/ter/mer/car/har/me...or/ar* творять образ далі, об'єму та простору: ***Te maris et terrae numeroque carentis harenae/mensorem cohibent, Archyta, – Tu, xmo mi zemli, i moria, i nicksi zrahuvaє nezličenni, / Arxime.***

У оді «до Ліки» із другої книги алітерація та асонанс *str, t..r, chr, p..r, t..r* відповідають за образ шуму, змальовуючи пори року: *Audis, quo strepitu ianua, quo nemus / Inter pulchra satum tecta remugiat / Ventis, et positas ut glaciēt nivis / Puro numine Iuppiter? – Чуєш, чуєш, як б'є в двері глухі твої / Вітер, як у дворі сад розшумівся твій, / Як під небом ясним льодом береться вже / Сніг, що землю недавно вкрив.*

В оді «до Небули» Гораций із другої книги майстерно представляє образ полювання: ***catus idem per apertum fugientis agitato / grege cervos iaculari et celer arto latitantem / fruticeto excipere aprum.*** – *Вправно спус метнути вміє в стадо оленів, що в полі / Мчать лякливо, й впра злого, що з куців на нього кинувсь, / Умлівіч перехопити.* В уривку використано дуже багато алітерацій та асонансів *at, ap, ag, at, ac, ar, at, ant, ap; p..r, gr, c..rv, c..l..r, c..l..r, fr, p..r, pr.*

Окрім цієї оди, також в оді із четвертої книги «до Рима» зафіксовано велику кількість майстерно підібраних асонансів/алітерацій для зображення фауни: ***Qualem ministrum fulminis alitem,***

*ui rex deorum regnum in avis vagas
permisit expertus fidelem
Iuppiter in Ganymede flavo,
olim iuventas et patrius vigor
nido laborum propulit inscium,
vernique iam nimbis remotis
insolitos docuere nisus
venti paventem, mox in ovilia
demisit hostem vividus impetus,
nunc in reluctantis dracones
egit amor dapis atque pugnae;
qualemve laetis caprea pascuis
intenta fulvae matris ab ubere
iam lacte depulsum leonem
dente novo peritura vidit...–*

Таким орел є, блискавки-месниці / Крилатий сторож,- серед птахів йому Юпітер владу дав, як тільки / Він Ганімеда для нього викрав, – / Природна звага ще пташеням його / З гнізда зігнала, де він трудів не знав, / А там йому весняний вітер, / Хмари прогнавши, зміцнів у леті / Слабкі ще крила; вже й на овець тоді / Стрілою падав, потім до гаддя бравсь, / Відчувши, що таке для нього / Справжні бої та багатша здобич. / Таким і лев є: цойно згодований / Грудьми левиці, – й по чагарях уже / На сарну мчить, що в тій хвилині / Звідає міць молодого зуба... В уривку наявні такі комбінації: *lem, minis, fulminis, tem, fi..lem, fl, lim / ni, ins, ni, nimbis, is, ins, nis / enti, entem, tem, enta, ente / ct..n, c..n, gn.*

Висновки та перспективи подальших досліджень. Здійснений аналіз тексту дав змогу визначити, що майстерно створені натуралістичні образи Горация, – активно представлені в тексті «Од» передусім багаті на алітерацію та асонанс, які переважно утворюють слуховий образ. Актуальне дослідження цих форм – у інших поетичних текстах автора.

Література:

1. Аристотель. Поетика / пер. Б. Тена; вступ. ст. і коментарі Й. Кобова. К.: Мистецтво, 1967. 136 с.
2. Гораций К. Ф. Оди. Еподи. Сатири. Послання / пер. з латини А. Содомора. Львів: Априорі, 2021. 432 с.
3. Загайска Г. Особливості вживання тропів в одах Горация. *Науковий вісник Чернівецького національного університету. Слов'янська філологія.* 2011. Вип. 547-548. С. 273–280.
4. Содомора А. О. Власні імена в поетичних образах Горацийових Од. *Іноземна філологія.* 1983. № 19. С. 93–101.
5. Содомора А. О. Горацийів «Пам'ятник» крізь призму одного рядка: *Crescam laude recens...* *Записки «Перекладацької Майстерні, 2000-2001»*: [посібник] / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, Центр гуманіт. дослідж., Перекладацька майстерня; [упоряд., ред. Мар'яна Прокопович]. Львів, 2002. Т. 3. С. 156–163. Із змісту: Гораций. До Мельпомени: [пер. з латин.]. С. 160.
6. Содомора А. Жива античність. 2-ге вид., зі змінами. Львів: Срібне слово, 2009. 84 с.
7. Содомора А. О. Мистецтво поезії: [про поетику Горация]. *Жовтень.* 1973. № 1. С. 9–11.
8. Содомора А. О. Світлотіньові і кольорові контрасти в поезії. *Іноземна філологія.* 1979. № 55. С. 118–127.
9. Содомора А. О. Поєднання слів як засіб творення образів у поезії Горация. *Іноземна філологія.* 1980. С. 145–155.
10. Содомора А. О. Простір як елемент образності в поезії Горация. *Іноземна філологія.* 1984. № 74. С. 111–117.
11. Kiessling A. (Ed.) (1959). Horatius Q. F.: Oden und Epoden. Berlin: Weidmannsche Verlagsbuchhandlung.
12. Mueller L. (Ed.) (1930). Horatii, F. Q.: Carmina. Wien: Editio stereotypa minor.

References:

1. Aristotel', (1967). Poetyka (Poetic) (B. Tena, per.). Kyiv: Mystetstvo (Art).
2. Horatsiy, K. (2021). Ody. Epody. Satyry. Poslannya (Odes. Eposes. Satires. Epistles) (A. Sodomory., Per.). L'viv: Apriori.
3. Zahays'ka, H. (2011). Osoblyvosti vzhyvannya tropiv v Odakh Horatsiya (Features of the use of tropes in Horace's Odes.). *Naukovyy visnyk Chernivets'koho universytetu*, 547-548, 273-280.
4. Sodomora, A. (1983). Vlasni imena v poetychnykh obrazakh Horatsiyevykh od (Proper names in the poetic images of Horace's odes). *Inozemna filolohiya*, 19, 93-101.
5. Sodomora, A. (2000-2001). Horatsiyiv «Pam'yatnyk» kriz' pryzmu odnogo ryadka: Crescam laude recens... (Horace's «Monument» through the prism of a single verse: Crescam laude recens...) *Zapysky "Perekladats'koyi Maysteri, 3*, 156-163.
6. Sodomora, A. O. (2009). Zhyva antychnist' (Living antiquity) (2-he vyd., zi zminamy). L'viv: Sribne slovo.
7. Sodomora, A. O (1973). Mystetstvo poeziyi: [pro poetyku Horatsiya] (The Art of Poetry: [on the poetics of Horace]). *Zhovten'*, 1, 9-11.
8. Sodomora, A. (1979). Svitlotin'ovi i kol'orovi kontrasty v poeziyi (Light and shadow and colour contrasts in poetry). *Inozemna filolohiya*, 55, 118-127.

9. Sodomora, A. (1980). Poyednannya sliv yak zasib tvorennya obraziv u poeziyi Horatsiya (Combining words as a means of creating images in Horace's poetry.). *Inozemna filolohiya*, 60, 145-155.
10. Sodomora, A. (1984) Prostir yak element obraznosti v poeziyi Horatsiya. *Inozemna filolohiya*, 74, 111–117.
11. Kiessling A. (Ed.) (1959). *Horatius Q. F.: Oden und Epenen*. Berlin: Weidmannsche Verlagsbuchhandlung.
12. Mueller L. (Ed.) (1930). *Horatii, F. Q.: Carmina*. Wien: Editio stereotypa minor.